

WIE WAS PISSARRO?

door

J.G.J. Kuiper

In het CB 179 (dec. 1977) stond een bescheiden bericht over een herdruk van de "Cossmann & Pissarro", zoals de tweedelige platen-atlas "Iconographie complète des coquilles fossiles de l'Eocène des environs de Paris" (1904-1913), samengesteld door M. Cossmann en G. Pissarro, in de wandeling genoemd wordt. Ieder die zich voor de verrassend rijke fossiele molluskenfauna van het Bekken van Parijs interesseert, zal deze mededeling met instemming begroet hebben. De bij de studie dezer fossielen onmisbare "Cossmann en Pissarro" is namelijk antiquarisch zo zeldzaam en zo duur geworden, dat de gemiddelde amateur de aankoop van dit werk tot nu toe wel uit zijn hoofd kon zetten. De prijs ervan is de laatste vijftien jaar als een meteor gestegen, wat de volgende cijfers wel duidelijk illustreren.

In 1958 had ik het geluk bij de uitgever, destijds een kleine boekwinkel tegenover de Sorbonne, een restant voorraad van zeker tien losbladige exemplaren te ontdekken. Ik kocht er drie van, tegen de prijs van frs 90.- per stuk. Vier jaar later stond het werk bij de bekende Parijse boekhandelaar Lechevalier geprijsd voor frs. 350.-. Weer twee jaar later, dus in 1964, ging ik naar de kleine boekwinkel, die intussen verhuisd en gemoderniseerd was, terug, doch de eigenaar had begrepen dat het om een zeldzaam werk ging. Hij vroeg ditmaal frs. 600.-, wat toen een fors bedrag was. In 1975 bood het antiquariaat Edwards te Londen een exemplaar voor £ 125.- (destijds ongeveer frs. 1300.-) aan, en in 1977 stond het werk in de catalogus van Junk te Lochem vermeld voor de prijs van f 975.- (thans ongeveer frs. 2000.-). Tegen deze achtergrond gezien is de door de heer Haandrikman gevraagde prijs van f 150.- voor twee delen, ingebonden en wel, verpakking en porto inbegrepen, werkelijk een "vriendenprijs".

De ikonografie bevat 110 platen, met als tekst alleen namen en vindplaatsen, alsmede een inhoudsopgave. Het werk is bedoeld als een aanvulling op Deshayes' monografie. Het ontleent zijn wetenschap-

pelijke waarde aan de competentie van de samenstellers, ieder op zijn vakgebied. Wie waren deze auteurs?

Over Maurice Cossmann weten wij het een en ander dank zij een "notice" van G.F. Dollfus in de rubriek necrologie van deel 69 (1925) van het Journal de Conchyliologie. Het is een verhaal van 12 bladzijden, waarin de indrukwekkende palaeontologische werkzaamheid en de publicistische productiviteit van deze ingenieur, later hoofd-ingenieur, van het noordelijke Franse spoorwegnet belicht wordt. Cossmann is een schitterend voorbeeld van het niveau dat een amateur bereiken kan. Merkwaardigerwijs staat in dit lange artikel niets over hem persoonlijk. Noch zijn geboorte-, noch zijn sterfdatum wordt vermeld. Evenmin is er een volledige bibliografie. Slechts kan uit de tekst geconcludeerd worden, dat Cossmann in 1924 overleden moet zijn. Vermoedelijk zijn de ontbrekende gegevens wel elders te vinden, bij voorbeeld in België, waar hij veel gepubliceerd heeft, of in een Frans geologisch tijdschrift. Ik heb er niet verder naar gezocht.

Cossmann ging, bij zijn studie van fossiele schelpen, in het voetspoor van Deshayes. In 1879 vonatste hij zijn eerste artikel. Hij ontwikkelde zich snel tot een van de beste kenners van de fossiele schelpen. Dollfus schreef: "De dood van de heer Cossmann heeft rouw gebracht in de gehele conchologische palaeontologie. Hij was een meester in het beschrijven en determineren van fossiele schelpen". -- Cossmann was bovendien een voortreffelijk tekenaar. Alleen al voor zijn "Catalogue illustré des coquilles fossiles de l'Eocène des environs de Paris", een omvangrijke voorloper van de ikonografie en die van 1886 af begon te verschijnen, maakte hij meer dan 1700 uitgewerkte tekeningen, die lithografisch gereproduceerd werden. Maar Cossmann heeft al vroeg begrepen, dat fotograferen veel vlugger gaat. Aan het eind van de negentiger jaren riep hij de hulp in van een zekere Pissarro, die, behalve voor de ikonografie, ook foto's heeft gemaakt voor Cossmann's werk "Faune éocénique du Cotentin" (1900-1905, 41 platen). Wie was deze Pissarro?

Niemand in mijn kennissenkring van Franse malacologen kon antwoord op deze vraag geven. Er staat geen overlijdensbericht van hem in het Journal de Conchyliologie. Het enige wat wij tot voor kort wisten is, dat Pissarro, zoals aangegeven op de titelbladzijde van de ikonografie, "licencié es sciences naturelles" was, wat ongeveer gelijkwaardig met kandidaat in Nederland is. Deze toestand van onwetendheid zou stellig altijd zo gebleven zijn, als niet ons medelid mevrouw Fehr-de Wal, bekend om haar ijver op het gebied van malacobiographica, met de haar eigene vasthoudendheid onder bijna elke aan mij geadresseerde brief een (dringende!) verlanglijst van biografische wensen had gezet. Daaronder bij herhaling de vragen: wie is toch deze Pissarro? Heeft hij iets met de beroemde schilder te maken?

Aldus voor het blok gezet, pakte ik op een goede dag in mei 1974 het telefoonboek van Parijs. Ik vond er vier maal de naam Pissarro in. Op goed geluk ging ik opbellen. De tweede keer was het raak. Ja, de stem aan de andere kant wist er meer van. De man had onze Pissarro persoonlijk heel goed gekend, hij was zijn oom, en gezamenlijk gingen zij vaak naar concerten!

Deze Jean Pissarro vertelde mij het volgende. Georges Pissarro werd geboren in Parijs (10de arrondissement) op 25 november 1871, en overleed aldaar eind november 1939. Hij heeft dus de leeftijd van 68 jaar bereikt. Zijn stoffelijk overschot rust in het familiegraf

van de Pissarro's op het bekende oude kerkhof van Père Lachaise in oostelijk Parijs. George's vader was een broer van de impressionistische schilder van landschappen en stadsgezichten, Camille Pissarro (1830-1903). George is zijn leven lang vrijgezel gebleven. Tot de dood van zijn moeder in 1917 is hij bij haar blijven inwonen.

George doorliep het Collège Rollin en haalde zijn "licence". Aanvankelijk werkzaam in de typografie, ging hij zich steeds meer op de fotografie toeleggen. Hiervan maakte hij ten slotte zijn beroep. In het bijzonder boeide hem de stereofotografie. Met een speciaal toestel maakte hij tweelingopnamen, die, geplaatst in een zwak vergrotende zogenaamde "vérascope Richard", een realistisch beeld met dieptescherpte gaven. Pissarro's grote, gevarieerde collectie stereo-opnamen op glasplaten had, aldus mijn zegsman, een zekere bekendheid in die tijd. Hij maakte foto's waar hij naar kon, ook buiten Frankrijk, en gaf soms een zijner toestellen in bruikleen mee aan vrienden die naar verre landen reisden. Hij had handelsreizigers in dienst, die scholen en speciaalzaken in heel Frankrijk bezochten om de foto's aan de man te brengen.

De vele duizenden foto's van fossiele schelpen die Pissarro gemaakt heeft, zijn, voor zover men dat aan de hand van reproducties vaststellen kan, van een voor die tijd opmerkelijke kwaliteit, al hebben de heel kleine tweekleppigen met weinig reliëf en vrijwel zonder sculptuur, hem kennelijk wel enige problemen bezorgd. George, die heel handig was, had ook een kleine glasblazerij, waarin hij zelf de buisjes maakte die hij voor zijn schelpenverzameling nodig had. Wat er na zijn dood met deze verzameling gebeurd is, weet ik niet. Toen George overleed, was Jean voor vele jaren in Afrika, en zorgde de vader van Jean, dus een broer van George, voor de afwikkeling van de nalatenschap.

George was, naar neef Jean zegt, een zeer bescheiden man, die zich nooit op de voorgrond plaatste. Hij was, evenals vele zijner familieleden, kunstzinnig, hij hield van beeldende kunsten en van muziek, hij ging graag naar concerten en speelde zelf viool.

Het is een nobele liefhebberij van ons medelid, de gepensioneerde biologieleraar Haandrikman, te Goes, om zeldzame werken over fossiele schelpen opnieuw uit te geven. Hij doet dit geheel voor eigen rekening en zonder commerciële bijbedoelingen. Hij heeft er langzamerhand ervaring in, want vóór de "Cossmann & Pissarro" vermenigvuldigde hij op overeenkomstige wijze het grote driedelige werk van Deshayes "Description des coquilles fossiles des environs de Paris" (1824-1837), en nog eerder Wood's belangrijke, eveneens driedelige "Monograph of the Crag Mollusca" (1848-1874). Uit een eind mei met de heer Haandrikman gevoerd telefoongesprek bleek, dat de "Cossmann & Pissarro" intussen al naar de intekenaars onderweg was, en verder, dat de heer Haandrikman de smaak van het uitgeverschap nu zo te pakken heeft, dat hij nieuwe plannen koestert. Met spanning zien wij naar een bericht hierover in het CB tegemoet!

Het herontsluiten van een prachtig, uitgestrekt studiegebied door de daartoe onontbeerlijke werktuigen, met name de zeldzame handboeken, weer binnen het bereik van de vele zoekers en onderzoekers te brengen, is meer dan zo maar een gemengd bericht op de laatste bladzijde van het CB, het is een initiatief van culturele betekenis, waarvoor de heer Haandrikman ons aller erkentelijkheid en lof verdient!